

УДК 331.5:31

Павлюк Т.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та економічної теорії
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

ТРАДИЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ НА РИНКУ ПРАЦІ

TRADITIONAL APPROACHES TO SOLVING PROBLEMS IN THE LABOR MARKET

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано сучасний ринок праці в Україні та основні підходи до вирішення проблем на ринку праці. Розглянуто традиційні підходи до вирішення проблеми безробіття. Сформульовано основні принципи та завдання державної політики зайнятості. Визначено пріоритетні напрями реформування українського ринку праці. Запропоновано напрями удосконалення державної політики зайнятості.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, державна політика зайнятості, проблема зайнятості, робочі місця, самозайнятість, детінізація, активна політика зайнятості.

АННОТАЦИЯ

Проанализирован современный рынок труда в Украине и основные подходы к решению проблем на рынке труда. Рассмотрены традиционные подходы к решению проблемы безработицы. Сформулированы основные принципы и задачи государственной политики занятости. Определены приоритетные направления реформирования украинского рынка труда. Предложены направления совершенствования государственной политики занятости.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица, государственная политика занятости, проблема занятости, рабочие места, самозанятость, детенизация, активная политика занятости.

ANNOTATION

The current labor market in Ukraine and the main approaches to solving problems in the labor market are analyzed. The traditional approaches to solving the unemployment problem are considered. The basic principles and tasks of the state employment policy are formulated. The priority directions of reforming the Ukrainian labor market have been identified. Areas of improvement of the state employment policy are offered.

Keywords: labor market, employment, unemployment, state employment policy, employment problem, jobs, employment, de-shadowing, active employment policy.

Постановка проблеми. В умовах сучасних розвинутих економічних відносин ринок праці займає важливе місце. Він є елементом економічної системи, і від ефективності його функціонування залежать національне благополуччя, стабільність суспільства та ефективність соціально-економічних перетворень. Водночас, виступаючи самостійною системою, він опосередкує вплив цього розвитку на добробут населення і характер багатьох соціальних процесів, посилюючи чи згладжуючи соціальні процеси та протиріччя, які виникли.

Сучасний стан української економіки розглядається як початок майбутнього стійкого соціально-економічного розвитку, успіх якого неможливо уявити без ефективного функціонування ринку праці. Його розвиток відбува-

ється поряд з іншими ринками ресурсів, що є невід'ємною частиною процесу становлення соціально орієнтованої ринкової економіки, головною рушійною силою якої стала матеріально забезпечена, освічена, висококваліфікована людина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність процесів на ринку праці активно досліджується у працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. У дослідження цієї тематики зроили внесок такі вітчизняні вчені, як А.Г. Бабенко, Д.П. Богиня, Г.І. Купалова, Е.М. Лібанова, В.В. Онікієнко, О.В. Шкільов, К.І. Якуба та ін. Крім загальних питань функціонування соціально-трудова відносин, обґрунтовується зростаючий вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на ринок праці, розглядається процес створення нових робочих місць і змін у сфері зайнятості в публікаціях зарубіжних авторів (П. Ауер, Д. Мед, Д. Кохен, Б. Герстерберген, Б. Гейзер та ін.)

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Необхідність поглибленого дослідження теоретичних аспектів ринку праці та вплив на нього держави актуалізується загостренням цього питання, що вимагає всебічного наукового вивчення.

Метою статті є оцінка сучасного стану ринку праці в Україні та аналіз основних підходів до вивчення цього явища. Для реалізації поставленої мети необхідно:

- розглянути традиційні підходи до вирішення проблеми безробіття;
- сформулювати основні принципи та завдання державної політика зайнятості населення України;
- визначити пріоритетні напрями реформування українського ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні у світлі постійної трансформації економічної системи в нашій країні склалася специфічна ситуація, коли традиційні методи малоефективні чи не ефективні взагалі. Для з'ясування цього розглянемо традиційні підходи до вирішення проблеми безробіття:

- 1) створення нових робочих місць паралельно з уже наявними;
- 2) розширення сфери послуг. Через значне падіння рівня життя попит на послуги скоро-

чується. Ростуть лише послуги державного сектору, що є негативним явищем;

3) дотації на створення робочих місць, пільги під час наймання, допомога малому і середньому бізнесу;

4) перенавчання або підвищення кваліфікації кадрів. Ці заходи допомагають, коли одні галузі згасають, а інші розвиваються, тобто під час структурної перебудови господарства.

У сфері політики зайнятості має бути здійснений комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення ринку праці та системи працевлаштування, випереджаюче зростання зайнятості в малому та середньому бізнесі, а також у сфері послуг [5, с. 30–37].

У питаннях сприяння зайнятості населення важливу роль відіграють Державні програми зайнятості на перспективу. Відповідно до Державної програми зайнятості до 2020 р. визначено такі головні завдання, як:

- підтримка створення нових робочих місць і продуктивної зайнятості;
- формування ефективної структурної та регіональної політики зайнятості;
- диференційований підхід до скорочення обсягів виробництва та забезпечення допомоги звільненим працівникам;
- удосконалення схеми суспільних робіт із метою забезпечення їх прийнятності і доступності для безробітних;
- сприяння самозайнятості і поліпшенню системи надання грошової допомоги безробітним;
- упровадження нестандартних режимів робочого часу як тимчасового заходу призупинення зростання безробіття;
- стимулювання державних і приватних роботодавців до створення нових робочих місць із мінімальними витратами.

Державне регулювання зайнятості населення – це здійснення заходів впливу на соціально-економічну обстановку в суспільстві за трьома рівнями: загальнодержавним, регіональним, локальним.

Державна політика зайнятості населення України ґрунтується на таких принципах, як:

1. Забезпечення рівних можливостей всім громадянам (незалежно від походження, статі, віку, політичних переконань, релігії) в реалізації права на вільний вибір виду діяльності відповідно зі здібностями і професійною підготовкою з урахуванням власних інтересів і суспільних потреб.

2. Сприяння в забезпеченні ефективної зайнятості, скорочення безробіття, створення нових робочих місць, умов для розвитку підприємництва й індивідуальної трудової діяльності.

3. Координація діяльності у сфері зайнятості та інших напрямів економічної і соціальної політики на основі загальнодержавної і регіональної програм зайнятості.

4. Співробітництво профспілок, підприємств, власників у взаємодії з органами державного

управління із забезпечення ефективної зайнятості.

5. Міжнародне співробітництво у вирішенні проблем зайнятості населення, включаючи працю громадян України за кордоном та іноземних груп в Україні [3, с. 3–5].

Держава гарантує працездатному населенню:

- а) добровільність праці і вибір виду діяльності з урахуванням особистих можливостей;
- б) захист від необґрунтованої відмови в прийомі на роботу;
- в) безплатне сприяння у працевлаштуванні;
- г) виплату вихідної допомоги і збереження середньої зарплати скороченим працівникам;
- д) виплату безробітним у встановленому порядку допомоги по безробіттю;
- е) безкоштовне навчання нових професій у навчальних закладах і системі державної служби зайнятості із зарахуванням цього періоду в стаж роботи.

Державні органи України публікують статистичні дані й інформацію про пропозицію та попит на робочу силу. Основні принципові питання, пов'язані із зайнятістю населення, відбиті в Законі України «Про зайнятість населення». У ньому визначені основні принципи зайнятості, що додають зайнятості ринкового характеру.

Політика держави в регулюванні ринку праці спрямована на стимулювання структурної перебудови і перерозподілу працівників, що вивільняються, залучення безробітних у сферу виробництва, допомогу у працевлаштуванні. Напрямами цієї політики є:

- працевлаштування, підготовка і перепідготовка кадрів;
- правове забезпечення ринку праці;
- соціальна підтримка безробітних.

Створення робочих місць у недержавному секторі буде сприяти поступовому скороченню прогнозованих темпів зростання безробіття, що дасть змогу дещо розширити вибір робочих місць і сприятиме посиленню професійної, територіальної і галузевої мобільності робочої сили.

Зауважимо, що програми зайнятості недостатньо використовують активні методи регулювання зайнятості (розширення сфери докладання праці, професійну орієнтацію та підготовку незайнятого населення і безробітних, надання фінансової допомоги на переселення сімей до сільської місцевості), а також надання інформаційних, профорієнтаційних послуг, створення банку вакансій і пошук підходящої роботи, працевлаштування неконкурентоспроможних верств населення на заброньовані робочі місця, сприяння самозайнятості і підприємницькій діяльності, підвищення конкурентоспроможності незайнятих громадян шляхом організації професійного навчання, організації тимчасових громадських робіт тощо.

Необхідно відзначити, що посилення мотивації до легальної продуктивної зайнятості є

найвагомим фактором детінізації відносин у сфері зайнятості населення. Для цього передбачається здійснення заходів щодо запровадження державного соціального стандарту погодинної оплати праці та організації контролю за його застосуванням; забезпечення захисту прав працівників на своєчасне та у повному обсязі отримання заробітної плати; впровадження економічного механізму стимулювання роботодавців до збільшення витрат на працівників, у тому числі до підвищення рівня оплати їх праці; дотримання міжпосадових і міжгалузевих співвідношень в оплаті праці працівників бюджетної сфери; усунення диспропорції між розміром оплати праці та рівнем отриманих доходів від соціальної допомоги і трансфертів.

Детінізація відносин на ринку праці здійснюватиметься шляхом: активізації державного контролю за дотриманням законодавства у сфері зайнятості населення та легалізацією господарської діяльності; посилення відповідальності роботодавців за використання праці найманих працівників; легалізації статусу зайнятості осіб, які провадять господарську діяльність на земельних ділянках, що перебувають у приватній власності або користуванні; посилення відповідальності суб'єктів господарювання за якість послуг із посередництва у працевлаштуванні шляхом включення такого виду господарської діяльності, як добір кадрів для підприємств, до переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню.

Відповідно до концепції забезпечення максимальної реалізації права громадянина на працю та отримання за неї гідної винагороди у сфері політики зайнятості буде здійснений комплекс заходів, спрямованих на удосконалення ринку праці та системи працевлаштування, випереджаюче зростання зайнятості у малому і середньому бізнесі, а також у сфері послуг. Ці заходи мають компенсувати негативний вплив на ринок праці зрушень, що відбуватимуться у структурі національної економіки під впливом конкурентного середовища та відповідно до орієнтирів структурної політики України. З метою законодавчого забезпечення державної політики зайнятості необхідно прийняти нову редакцію Закону України «Про зайнятість населення» та затвердити Державну програму зайнятості населення на період до 2020 р., яка спрямує органи влади на створення в Україні до 2020 р. 5 млн. нових робочих місць із гідним рівнем оплати праці [4, с. 31–37].

Розширення сфери застосування праці здійснюватиметься шляхом: реструктуризації державних підприємств із залученням інвестицій для розвитку підприємництва у виробничій сфері на основі модернізації застарілих і створення нових робочих місць; встановлення сприятливого інвестиційного режиму для підприємств, на яких створюються нові робочі місця; запровадження системи державного замовлення на створення нових робочих місць та

забезпечення зайнятості населення на оплачуваних громадських роботах; надання державної підтримки депресивним регіонам; підтримки самостійної зайнятості населення та розвитку підприємництва; використання потенціалу вакансій і незайнятих робочих місць; економічного стимулювання підприємств до створення робочих місць для безробітних і підтримки підприємницької ініціативи безробітних, зокрема шляхом зменшення відсотків за кредитами для суб'єктів господарювання, що створюють нові робочі місця в регіонах із критичною ситуацією на ринку праці; гарантованого надання робочого місця спеціалістам, підготовленим за державним замовленням; стимулювання фахівців дефіцитних професій для працевлаштування у сільській місцевості.

Першочерговими заходами державної політики зайнятості є:

- запровадження системи довгострокових прогнозів попиту на робочу силу за професіями та формування за результатами прогнозування державного замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів;

- розвиток співпраці між навчальними закладами і підприємствами (роботодавцями) з метою формування, відтворення та збереження кадрового потенціалу, підвищення його кваліфікації;

- запровадження системи підготовки кваліфікованих робочих кадрів на підприємствах; гарантування надання першого робочого місця випускникам навчальних закладів різних ступенів акредитації, підготовлених за державним замовленням.

Всі ці державні першочергові заходи пов'язані з такими поточними проблемами на ринку праці в Україні, як істотне скорочення природного приросту населення загалом у країні; посилення нерівномірності забезпечення регіонів країни робочою силою; подальші структурні зміни в економіці. Тому визначальними чинниками економічного зростання України мають стати якісні характеристики людського капіталу: рівень освіти, кваліфікації, прагнення до отримання нових знань протягом трудового життя. Особливу увагу слід приділити підвищенню якості людського капіталу зайнятого населення, вдосконаленню методів підвищення кваліфікації працівників.

Сприяння розширенню зайнятості, підвищенню оплати і продуктивності праці має ґрунтуватися на поліпшенні доступу до професійної підготовки, до капіталу, технологій, ринків і до основних соціальних благ, наприклад, охорони здоров'я тощо.

Щодо вирішення проблеми розширення зайнятості слід відзначити важливу роль МОП.

Низка країн, що розвиваються, за допомогою МОП уже розпочали реалізацію спеціальних програм сприяння зайнятості, мобілізуючи безробітних і частково зайнятих для створення об'єктів інфраструктури у районах і містах.

Деякі країни здійснюють також спеціальні програми для молоді, наприклад, сприяють в отриманні професійної підготовки або певного нескладного устаткування для створення власного підприємства. Ці програми мають гідні цілі, а за ретельного планування та реалізації вони можуть дати позитивні результати як для зацікавлених осіб, так і для суспільства.

Саме з огляду на таке положення МОП ухвалила низку пропозицій щодо розвитку продуктивної зайнятості людських ресурсів, професійної орієнтації та професійної підготовки.

Ці документи вимагають від кожної країни – члена організації ухвалювати та розвивати всебічні та скоординовані політики і програми професійної орієнтації та професійної підготовки, тісно пов'язані із зайнятістю, зокрема через державні служби зайнятості [2, с. 5–7].

Взагалі на сучасному етапі необхідно докорінно змінити характер впливу політики зайнятості на національний ринок праці. На нашу думку, основні реформи щодо покращення ринку праці повинні здійснюватися в напрямі взаємодії інтересів держави з інтересами та потребами працівників. Лише в таких умовах можна досягнути бажаного рівня розвитку ринку праці, покращення соціально-економічного становища в країні загалом і кожного її жителя окремо.

Існують деякі рішення щодо наявних проблем на ринку праці з боку підприємства. Ось деякі з них:

1. Якщо підприємство хоче звільнити працівника, то воно повинно дати йому час, наприклад, місяць, за який він зможе підшукати іншу роботу. При цьому робітник цього підприємства має отримати за цей «місяць пошуку» мінімальну ставку робітника цього підприємства. Ця пропозиція дасть шанс звільненому працівнику знайти іншу, гідну себе роботу, причому пошук буде проходити не в стресовій ситуації, оскільки цей місяць буде оплачений колишнім роботодавцем.

2. Підприємство може забезпечити особу без досвіду роботи посадою. При цьому підприємство бере людину на роботу з мінімальною ставкою, тим самим воно мінімізує ризики з приводу неякісного виконання обов'язків співробітником.

3. Підприємство може займатися перепідготовкою та підвищенням кваліфікації кадрів. Тим самим підприємство скорочує свої витрати, адже на оплату такого фахівця піде менше коштів, ніж на найм людини з дипломом спеціаліста. Також з огляду на такі дії можна сказати, що підприємство створює кар'єрну драбину для кожного охочого, а також підвищує зайнятість, адже з кожним підйомом працівника вище хтось має зайняти його попередню посаду.

Крім цього, потрібно виконати такі першочергові завдання для забезпечення належних умов життя і зайнятості населення на сучасному етапі розвитку, як:

– створення відповідного законодавчо-нормативного поля з достатньою конкретизацією для всіх рівнів управління, що дає регіонам, галузям та суб'єктам господарювання різних форм власності рівні можливості у забезпеченні продуктивної зайнятості й ефективного використання робочої сили;

– вдосконалення фінансового механізму регулювання ринку праці у зв'язку з реформуванням податкової системи, здійсненням структурних трансформацій, стимулюванням нових форм зайнятості населення;

– підвищення цільової спрямованості та соціальної адресності окремих заходів державної політики на ринку праці з метою поліпшення становища різних соціальних та статеві-вікових категорій населення; визначеним завданням мають відповідати головні напрями державної політики зайнятості;

– розвиток професійної підготовки і перепідготовки кадрів, удосконалення системи професійної орієнтації;

– стимулювання створення нових робочих місць;

– сприяння самозайнятості населення, розвитку підприємництва, малого і середнього бізнесу;

– організація оплачуваних сезонних і громадських робіт, розвиток гнучких форм зайнятості;

– бронювання (квотування) і створення робочих місць на підприємствах і в організаціях для працевлаштування громадян, що неспроможні на рівних умовах конкурувати на ринку праці (працевлаштування інвалідів, молоді, жінок та інших).

Пріоритетними напрямками реформування українського ринку праці є вдосконалення системи оплати праці, розширення можливостей отримання населенням офіційних основних і додаткових доходів, соціальна підтримка окремих груп; підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; сприяння ефективним і доцільним переміщенням працездатного населення; запобігання зростанню безробіття через створення робочих місць за рахунок різних джерел фінансування, впровадження механізмів звільнення і перерозподілу зайнятих, реструктуризації економіки і піднесення вітчизняного виробництва [1, с. 440].

З огляду на зазначені проблеми, необхідним є вивчення зарубіжного досвіду, що розглядає альтернативи масовим звільненням, які можуть бути здійснені за допомогою: компенсацій працівникам за скорочення їх нормального робочого часу, а отже, забезпечення зайнятості для більшої частини робочої сили; заходів щодо скорочення ресурсів робочої сили шляхом дострокового виходу на пенсію; стимулювання працедавців з метою збереження робочих місць або переведення працівників на інші робочі місця. Також активно здійснюється сприяння поверненню на роботу за допомогою: заходів

«пропозиції» (перепідготовка кадрів та сприяння в пошуках роботи), метою яких є скорочення тривалості безробіття; заходів «попиту» (створення робочих місць шляхом розширення державного сектору, розвиток малих і середніх підприємств, галузевих та регіональних програм поживлення економіки). Фінансова підтримка, що надається безпосередньо підприємствам, полягає у відшкодуванні за допомогою державних коштів (замість виплати допомоги по безробіттю) більшої частини різниці між заробітною платою під час роботи повний та неповний робочий час. Україна могла б запозичити цей досвід і, як результат, запобігти масовим звільненням у періоди циклічних спадів та реорганізації підприємств.

В Україні існують величезні можливості для підвищення рівня зайнятості – розвиток приватного підприємства, малого бізнесу, сфери послуг, фермерства, всієї ринкової інфраструктури тощо. Існують хороші перспективи для розвитку ринку праці, тому потрібно виконати всі вищевказані завдання.

Подальших досліджень потребує детальне вивчення перспектив участі України в загальноєвропейському ринку праці, можливості впровадження зарубіжного досвіду у сфері ринку праці в Україні, перспектив переходу українського ринку праці на європейські стандарти.

Незважаючи на деякі позитивні моменти, формування ринку праці відбувається вкрай повільно. Це зумовлено, по-перше, слабкою структурною перебудовою економіки, внаслідок чого у ВВП зменшується частка найдинамічніших із погляду створення нових робочих місць галузей (машинобудування, харчова і легка промисловість) та зростає частка неперспективних галузей.

По-друге, це спричинене неефективністю роздержавлення і приватизації, що не привели до зростання продуктивності праці, появи реального власника, трансформації прихованого безробіття у відкрите і зменшення надлишкової зайнятості.

По-третє, через недостатній розвиток малого та середнього бізнесу працівники, які втратили роботу, не забезпечуються новими робочими місцями повною мірою.

Підводячи підсумок, зазначимо, що саморозвиток і пристосування ринку праці до сучасної економічної ситуації створили в Україні досить суперечливий клубок соціально-трудова відносин. У ньому сполучені масштабна нерегламентована зайнятість і низька мотивація до праці та заробітна плата, перетворена в соціальну виплату, регрес у структурі зайнятості і погіршення якості робочої сили, плінність кадрів і приховане безробіття. А як результат – сучасні і майбутні втрати у використанні трудового потенціалу за рахунок розриву, що збільшується, між соціально орієнтованою моделлю повної, вільно виробленої і продуктивної зайнятості, рівних стартових умов і життєвих шансів і фактичним станом ринку праці. У світі нако-

пичений достатній досвід, як подолати безробіття, який ми завжди можемо використати. Але реформування ринку праці не відбудеться без створення ефективних механізмів його регулювання, без справжнього державного пріоритету політики зайнятості.

Досягнення національних інтересів та конкурентоспроможності держави в сучасних умовах економічної глобалізації і науково-технічної інтеграції можна забезпечити за ефективного використання людського фактору продуктивних сил у трансформаційних процесах суспільного розвитку. У вирішенні зазначених проблем дуже важливо враховувати ситуацію на національному ринку праці та забезпечити раціональне використання трудового потенціалу, підтримуючи при цьому належний рівень життя населення.

У статті в загальному плані і досить ясно проводиться економічний аналіз ринку праці в Україні, поведінки роботодавців і відносин між ними і працівниками, викладаються загально-економічні поняття, дається короткий огляд проблем попиту і пропозиції на ринку праці, що дає змогу побачити відносини головних сил, що діють на ринку праці, як працюють механізми формування поведінки на ринку праці, а також визначити наслідки цієї поведінки для державної політики.

Зміни в економіці України за останні роки вимагають критичного аналізу стану господарського механізму, особливо найбільш гострих моментів, такх як соціальний захист незайнятого населення, критичний стан рівня зайнятості, особливо серед молоді.

Висновки. Пріоритетними напрямками реформування українського ринку праці мають стати вдосконалення системи оплати праці, розширення можливостей отримання населенням офіційних основних і додаткових доходів, соціальна підтримка окремих груп, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили, сприяння ефективним і доцільним переміщенням працездатного населення, запобігання зростанню безробіття через створення робочих місць за рахунок різних джерел фінансування, впровадження механізмів звільнення і перерозподілу зайнятих – все це приведе до реструктуризації економіки і піднесення вітчизняного виробництва.

Основні напрями удосконалення політики зайнятості населення в ринкових умовах мають бути спрямовані на:

- збереження ефективних і створення нових робочих місць на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності;
- сприяння самостійній зайнятості населення, розвитку підприємництва;
- підготовку робочої сили, професійний склад і кваліфікаційний рівень якої відповідає потребам економіки та ринку праці;
- підвищення якості робочої сили, розвиток системи професійного навчання кадрів протя-

гом періоду трудової діяльності з урахуванням потреб ринку праці;

– посилення мотивації до легальної продуктивної зайнятості;

– забезпечення зайнятості громадян, що потребують соціального захисту і не спроможні на рівних умовах конкурувати на ринку праці;

– сприяння професійній підготовці та зайнятості осіб із обмеженими фізичними та розумовими можливостями;

– повернення зареєстрованих безробітних до продуктивної зайнятості;

– детінізацію відносин у сфері зайнятості населення.

Однак самі по собі вони не дають змоги вирішити довгострокові проблеми зайнятості. Для цього необхідні наполегливі зусилля як держави, так і особистостей, які шукають місце роботи.

Тому сприяння зайнятості, розвиток людських ресурсів і боротьба з безробіттям, легалізація тіньової зайнятості, робота з професій-

ної орієнтації та професійної підготовки мають координуватися з політикою та основними програмами соціального й економічного розвитку держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буряк П.Ю. Економіка праці й соціально-економічні відносини / П.Ю. Буряк, Б.А. Карлінський, М.І. Григор'єва. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 440 с.
2. Лисогор Л.С. СОТ і ринок праці: переваги і виклики / Л.С. Лисогор // Праця і зарплата. 2008. № 17. С. 5–7.
3. Покрищук В.В. Про сучасний стан та проблеми розвитку ринку праці в Україні / В.В. Покрищук // Праця і зарплата. 2008. № 3. С. 3–5.
4. Шубенок С. Сучасний стан та проблеми підготовки робітничих кадрів відповідно до потреб ринкової економіки / С. Шубенок // Україна: аспекти праці. 2006. № 8. С. 31–37.
5. Ярошенко В.І. Державні механізми регулювання ринків праці в Україні / В.І. Ярошенко // Україна: аспекти праці. 2007. № 8. С. 30–37.